

شرایط حمایت از حقوق مالکیت فکری در طرح ساخت مدارهای یکپارچه در نظام خاص حمایتی

سعید حبیبی^{۱*}، ملیحه زارع^۲

۱- دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲- کارشناس ارشد حقوق مالکیت فکری دانشگاه تهران، تهران، ایران

پذیرش: ۸۸/۱۱/۱۷

دریافت: ۸۷/۷/۲۰

چکیده

حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، به عنوان یکی از جدیدترین آثار فکری، به نظام خاص حمایتی سپرده شده است. شرایط مقرر برای تحصیل حقوق مالکیت فکری در این نظام، به خوبی انعطاف پذیری و قدرت بالای انطباق این رشته از حقوق، با رشد سریع فناوری را به تصویر می کشد. در این مقاله، سعی بر آن است تا به این پرسش اساسی پاسخ داده شود که اگر پدیدآورنده طرح ساخت مدارهای یکپارچه بخواهد از حمایت قانونی پیش بینی شده در نظام خاص حمایتی برخوردار شود، اثرش باید دارای چه ویژگی هایی باشد و وی باید چه نوع تشریفات قانونی را برای کسب این حمایت، رعایت کند.

کلیدواژه ها: حقوق مالکیت فکری، مدارهای یکپارچه، طرح ساخت، نظام خاص حمایتی، شرایط حمایت.

۱- مقدمه

نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، مجموعه ای از شرایط ماهوی و شکلی را برای برخورداری از حمایت مقرر می کند. عمده این شرایط، سابقاً در حقوق مالکیت ادبی و هنری یا مالکیت صنعتی مورد پیش بینی قرار گرفته اند و به طور مفصل، در خصوص ماهیت آن ها بحث و بررسی به عمل آمده است؛ لکن شرایط حمایت از طرح ساخت، به دلیل ویژگی های خاص صنعت تولید مدارهای یکپارچه، علاوه بر آن که به صورت تلفیقی از شرایط اثر ادبی و هنری و اثر مالکیت صنعتی در آمده، در برخی موارد، شکل و ماهیت متفاوت یافته اند. همین امر

توجه‌کننده لزوم بررسی شرایط ماهوی و شکلی اثر مورد حمایت در نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه است. از آنجا که در قوانین جمهوری اسلامی ایران، قانون خاصی در حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه به تصویب نرسیده (بجز قانون تجارت الکترونیکی مصوب سال ۱۳۸۲ که بر لزوم حمایت از این اثر تأکید می‌کند^[۱]) برای آن‌که بتوان این شرایط را شناخت، معاهده مالکیت فکری در مورد مدارهای یکپارچه (واشنگتن)^۲ و موافقتنامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس)^۳ که تنها اسناد بین‌المللی در حمایت از این اثر محسوب می‌گردند، قانون آمریکا به‌عنوان اولین کشوری که در این زمینه قانونگذاری کرده و قانون الگوی سازمان جهانی مالکیت فکری، مورد استفاده قرار گرفت. در این مقاله به دو پرسش مرتبط پاسخ داده خواهد شود؛ (۱) طرح ساخت مدارهای یکپارچه برای برخورداری از حمایت باید دارای چه شرایطی باشد؛ (۲) شرایطی که پدیدآورنده اثر یا مالک آن باید برای دریافت حمایتی که اثرش از نظر ماهوی مستحق برخورداری از آن است، رعایت کند، از چه قرار است؟ بخش اول با عنوان شرایط ماهوی، پاسخگویی پرسش اول و بخش دوم با عنوان شرایط شکلی جوابی است به پرسش اخیر. لازم به ذکر است در مطالعه شرایط حمایت در این مقاله، پیش‌فرض آن است که نظام خاص حمایتی به‌عنوان نظام منتخب حمایت به‌تنهایی یا در کنار نظام‌های حق اختراع یا مالکیت ادبی و هنری برگزیده شده است. لذا قبل از پرداختن به شرایط شکلی و ماهوی حمایت از طرح ساخت، برای آشنایی با طرح ساخت مدارهای یکپارچه به‌عنوان موضوع حمایت و نظام خاص حمایت از طرح ساخت، کلیاتی در این خصوص ارائه خواهد شد.

۲- کلیات

مدارهای یکپارچه در سال ۱۹۵۸ میلادی، توسط جک کیلبای^۴ و روبرت نویس^۵ اختراع شد. با

۱. تبصره دو ماده ۶۲: مدار یکپارچه (integrated circuit) یک جزء الکترونیکی با نقشه و منطقی خاص است که عملکرد و کارایی آن قابلیت جایگزینی با تعداد بسیار زیادی از اجزای الکترونیک متعارف را دارد. طراحی‌های نقشه، جانمایی و منطق این مدارها براساس قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰/۴/۱ و آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون ثبت علائم تجاری و اختراعات مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۴ (قانون ثبت اختراعات، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی مصوب ۱۳۸۶) مورد حمایت است.

2. Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits: IPIC Treaty; Washington Treaty.

3. The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights; TRIPs.

4. Jack Kilby

در سال ۲۰۰۰ میلادی، جک کیلبای موفق به دریافت جایزه نوبل فیزیک به خاطر اختراع خود شد و همین امر نشان دهنده میزان اهمیت این اختراع در پیشرفت دانش و صنعت می‌باشد (http://nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates2000/kilby-autobio.html).

5. Robert Noyce

بهره‌گیری از این اختراع، امکان تولید همزمان عناصر و اتصالات در مدارهای الکتریکی و وارد کردن آن‌ها به طور پیش‌ساخته به بازار فراهم گردید [۲؛ ۳]. قبل از آن، هنگامی که مدارهای الکتریکی برای راه‌اندازی دستگاه‌های عظیم و پیچیده طراحی می‌شدند، تولیدکنندگان با حجم عظیمی از سیم‌ها و عناصر الکتریکی مواجه بودند. اختراع مدارهای یکپارچه به بشر اجازه داد وسایل الکتریکی بسیار پیچیده را در کم‌ترین حجم ممکن و با کم‌ترین اشکال فنی به بازار عرضه کند. به طور مثال، تولید رایانه‌های شخصی به جای رایانه‌هایی که تا آن زمان فضایی به اندازه یک اتاق سه در چهار متر مربع اشغال می‌کردند، ممکن شد [۴]. دو طرح ساخت مدارهای یکپارچه این دو دانشمند، به‌عنوان اختراع به ثبت رسیدند؛ ولی امروزه حمایت از این اثر فکری متحول شده است. برای آگاهی از این تحول و پیشینه حمایت قانونی از مدارهای یکپارچه باید به قوانین ملی کشورها و موافقتنامه‌های بین‌المللی که طی چندین دهه گذشته در باب مالکیت فکری به تصویب رسیده‌اند، مراجعه کرد. کنوانسیون پاریس در حمایت از مالکیت صنعتی، نامی از مدارهای یکپارچه به‌عنوان موضوعی از مالکیت صنعتی نبرده است [۵]. در کنوانسیون برن در حمایت از آثار ادبی و هنری نیز در کنار سایر موضوعات مالکیت ادبی و هنری، طرح ساخت مدارهای یکپارچه به چشم نمی‌خورد [۶]. نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه در سال ۱۹۸۴ میلادی با تصویب قانون حمایت از تراشه‌های نیمه‌رسانا^۳ در آمریکا، با تشویق و پیگیری سران این صنعت، و با آشکارشدن ناکارایی نظام‌های مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی در تأمین حداکثر حمایت آغاز گردید [۷، ص ۱۶۲]. به دنبال آن، دولت ژاپن در سال ۱۹۸۵ میلادی، قانون مربوط به طرح مدارهای یکپارچه نیمه‌رسانا^۴ و اتحادیه اروپا

۱. بند دو ماده یک کنوانسیون پاریس در حمایت از مالکیت صنعتی مصوب ۱۸۸۳ میلادی (با اصلاحات بعدی) : موضوع حمایت مالکیت صنعتی عبارت است از: حق اختراع، مدل اشیاء مفید، طرح صنعتی، علامت تجاری و خدماتی، نام تجاری و مشخصات مبدأ یا نامگذاری منشأ، جلوگیری از رقابت مکارانه.

۲. ماده دو کنوانسیون برن در حمایت از آثار ادبی و هنری به تاریخ ۱۸۸۶ میلادی (با اصلاحات بعدی): آثار ادبی و هنری شامل هر محصول ادبی، علمی و هنری می‌شود ... مثل کتب، مجلات و سایر مکتوبات؛ سخنرانی‌ها، عرایض، مؤظفات و سایر آثار با ماهیت مشابه؛ آثار موسیقایی، طراحی حرکات موزون و پانتومیم؛ سروده‌های موسیقایی با کلام و بدون کلام؛ آثار سینمایی ...؛ طراحی، نقاشی، معماری، مجسمه‌سازی، حکاکی و خطاطی؛ عکاسی ...؛ هنرهای کاربردی؛ توصیفات تصویری، نقشه‌ها، طرح‌ها، طنزهای تصویری، و آثار سه بعدی جغرافیایی، نقشه‌های سه بعدی، طرح‌های سه بعدی معماری و علمی.

3. USA - The Semiconductor Chip Protection Act, 1984 (SCPA).

4. Japan- The Act Concerning the Circuit Layout of a Semiconductor Integrated Circuit: May 31, 1985. Last Revised : November 12, 1993.

دستورالعمل اروپایی در حمایت قانونی از طرح ساخت سه بعدی محصولات نیمه‌رسانا^۱ را در سال ۱۹۸۶ میلادی به تصویب رساندند [۸، ص ۸]. در پی آن، سازمان جهانی مالکیت فکری به منظور برقراری یک حمایت بین‌المللی و یکپارچه، اقدام به برگزاری کنفرانس دیپلماتیک در واشنگتن کرد که منجر به تصویب معاهده مالکیت فکری در مورد مدارهای یکپارچه در سال ۱۹۸۹ گردید.^۲ در طی مذاکرات موافقتنامه راجع به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس)، حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه از جمله مواردی بود که در قسمت دوم موافقتنامه در باب حوزه شمول و کاربرد حقوق مالکیت فکری، مورد پیش‌بینی قرار گرفت و در آن، بر اکثر مقررات معاهده واشنگتن صحنه گذارده شد [۹، ص ۲۶۳]. بدین ترتیب، نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه وجود حقوقی یافت.

۲-۱- نظام خاص حمایتی

نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، تلفیقی از نظام‌های حقوقی موجود در حمایت از مالکیت فکری است و در آن، شرایط برخورداری از حمایت و حقوق صاحبان اثر با در نظر گرفتن ماهیت خاص طرح ساخت و ویژگی‌های آن مورد پیش‌بینی قرار گرفته است. البته کشورها در تصویب قانون خاص و پیش‌بینی نظام خاص برای حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه الزامی ندارند و بر طبق ماده چهار معاهده واشنگتن، اعضا در اجرای الزامات ناشی از این معاهده از طریق تصویب قانون خاص در مورد طرح ساخت یا از طریق قوانین خود در زمینه مالکیت ادبی و هنری، حق اختراع، مدل اشیای مفید، طرح‌های صنعتی، رقابت مکارانه یا هر قانون دیگر یا ترکیبی از هر یک از قوانین فوق، آزادند. از آنجا که بر طبق ماده ۳۵ موافقتنامه تریپس، این ماده از جمله مواردی است که تریپس بر آن صحنه گذارده و همچنان لازم‌الرعايه محسوب می‌شود، کشورها می‌توانند از هر یک از انواع نظام‌های موجود که آن را به حال خود مفیدتر می‌بینند، بهره ببرند. با این وجود، در سطح دنیا، نظام خاص حمایتی به نظام منتخب در حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه تبدیل شده است و

1. EU- Council Directive on the Legal Protection of Topographies of Semiconductor Products, December 16, 1986, 87/54/EEC.

۲. کشورهای بوسنی و هرزگوین، چین، مصر، غنا، گواتمالا، هند، لیبیا، سنت لوسیا، صربستان و زامبیا به معاهده مذکور پیوستند، که از این میان تنها مصر به طور نهایی معاهده را پذیرفت (Show Results) <http://www.wipo.int/treaties/en/> (jsp?lang=en&treaty_id=29).

کشورهای پیشگام در صنعت مدارهای یکپارچه در این زمینه، قانون خاص تصویب کرده و نظام خاص حمایتی را پذیرفته‌اند؛ اما نکته جالب توجه آن است که ثبت مدارهای یکپارچه به‌عنوان اختراع همچنان ادامه دارد و مورد توجه است.^۱ به نظر می‌رسد این نظام، یک سیستم حمایتی تکمیلی است که می‌توان از آن برای حمایت از طرح‌های ساختی که قابلیت ثبت به‌عنوان اختراع ندارند، استفاده کرد [۱۰، ص ۱۸۵]. در ایران، قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲ تنها قانونی است که در حال حاضر نام طرح ساخت و مدارهای یکپارچه را در موضوعات مورد حمایت ذکر کرده است. طبق تبصره دو ماده ۶۲ این قانون، این مدارها براساس قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰/۴/۱ و آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون ثبت علائم تجاری و اختراعات مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۴ مورد حمایت است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، این قانون حمایت از مدارهای یکپارچه را مشمول نظام حق اختراع قرار داده است. بنابراین، می‌توان قائل به آن شد که در نظام حقوقی ایران، حمایت از این اثر فکری به‌عنوان حق اختراع صورت می‌پذیرد. البته این قانون حمایت از طرح ساخت را مشمول قانون ثبت علائم تجاری و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ قرار داده؛ اما آیا با توجه به نسخ قانون مزبور و تصویب قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری در سال ۱۳۸۶، و سکوت قانونگذار در قانون اخیرالذکر، می‌توان مدعی قابل ثبت بودن طرح ساخت به استناد این قانون شد؟ می‌توان این‌گونه استدلال کرد که قانون ۱۳۸۶ جایگزین قانون قدیم است و چون هدف قانونگذار در پیش‌بینی حمایت از طرح ساخت براساس قانون ۱۳۱۰، برقراری نظام حق اختراع به‌عنوان وسیله حمایت از طرح ساخت بوده و قانون و تاریخ تصویب آن موضوعیت ندارد، با تصویب قانون جدید، از آن‌جا که این قانون زیربنا و مستند نظام حق اختراع را تشکیل می‌دهد، طرح ساخت از حمایت مقرر در آن برخوردار می‌شود. اما به منظور تضمین حداکثر حمایت برای فعالان این صنعت در ایران و برقراری حمایت برای تمام طرح‌های ساخت، حتی طرح‌هایی که قابلیت ثبت به‌عنوان اختراع را ندارند، لازم است با تدوین قانون خاص در کنار نظام حق اختراع، نظام خاص حمایتی مورد پیش‌بینی قرار گیرد [۱۰، ص ۱۸۶-۱۹۱].

۱. ثبت تقاضانامه اختراع مربوط به مدارهای یکپارچه (نیمه رساناها) (Semiconductors) در جهان، در فاصله بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵ میلادی، رشدی معادل ۴/۹ درصد داشته که در مقایسه با رشد ۵/۳ درصد تحقق یافته در فناوری رایانه - حائز رتبه اول - قابل ملاحظه می‌باشد، و رتبه سوم را کسب نموده است (<http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/patent>).

۲-۲- موضوع حمایت

موضوع مورد حمایت در نظام خاص حمایتی طرح ساخت مدارهای یکپارچه است، نه مدارهای یکپارچه‌ای که بر مبنای طرح ساخته می‌شود. علت آن است که طراحی مدارهای یکپارچه مستلزم صرف وقت و هزینه بسیار بالا است [۱۱، ص ۳۵-۳۷]. و با در اختیار داشتن طرح ساخت، هر شخص می‌تواند مدارهای یکپارچه موضوع آن را با هزینه بسیار کم تولید کند [۱۲، ص ۱۱۸-۱۲۰]. از طرفی، به خاطر بالا بودن هزینه تولید مدارهای یکپارچه، بسیاری از کشورهای در حال توسعه و دانشمندان آن‌ها سعی خود را بر طراحی مدارهای یکپارچه با کارکرد جدید متمرکز کرده‌اند و از طریق عرضه تجاری آن طرح‌ها به کشورهای دارای صنعت تولید مدارهای یکپارچه، کسب درآمد می‌کنند [۱۳، ص ۳۰]. با وجود این، از آنجا که طرح ساخت زمانی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد و تجاری می‌شود که در مدارهای یکپارچه به کار برود، علاوه بر طرح ساخت که موضوع اصلی حمایت است، مدارهای یکپارچه (محصول) نیز مورد حمایت قرار گرفته‌اند. مدارهای یکپارچه و طرح ساخت آن‌ها، در قوانین مختلف با نام‌های مختلف و تعاریف گوناگون مورد اشاره قرار گرفته‌اند. ارزش و اهمیت بررسی نام‌ها و تعاریف در قوانین ملی و اسناد بین‌المللی در این است که می‌توان از این طریق، حدود حمایت کشورها از مدارهای یکپارچه و طرح ساخت آن‌ها را تعیین کرد. به منظور ارائه تعریفی صحیح از مدارهای یکپارچه و طرح ساخت آن‌ها، در ادامه به ویژگی‌های فنی و حقوقی آن‌ها می‌پردازیم. به طور معمول، عناصر الکتریکی از مواد نیمه‌رسانا ساخته و سپس با کمک اتصالات به هم متصل می‌شوند و از این اتصال، مدار الکتریکی تولید می‌شود. پرسشی که سبب اختراع مدارهای یکپارچه شد این بود که اگر می‌توان هر یک از عناصر الکتریکی را به طور مستقل از مواد نیمه‌رسانا تولید کرد، چرا تمام آن عناصر را به طور همزمان به همراه اتصالات مورد نیاز، بر روی یک صفحه یکپارچه تولید نکنیم؟ بنابراین، مدار یکپارچه در حقیقت مداری الکتریکی است که براساس طرح از پیش طراحی شده، بر روی صفحه‌ای از مواد نیمه‌رسانا پیاده می‌شود [۱۴]. این مدار الکتریکی، حاوی تمام عناصر الکتریکی یک مدار الکتریکی سنتی است [۱۵، ص ۵۰۶]. تمام عناصر تشکیل‌دهنده یک مدار الکتریکی از ماده‌ای واحد همزمان تولید و به هم متصل می‌شود، تا یک مدار الکتریکی کامل ایجاد گردد. با این روش، لازم نیست عناصر الکتریکی قبلاً به طور مستقل تولید و آنگاه به روش سنتی به وسیله سیم یا

وسایل دیگر هادی الکتریسیته به هم متصل شوند [۱۶، ص ۴۱۹-۴۲۴]. بنابراین، از نظر فنی، مدارهای یکپارچه را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: مدارهای یکپارچه از یک تراشه تک بلور سیلیسیوم (صفحه نیمه‌رسانا) تشکیل شده و شامل عنصرهای فعال و غیرفعال و اتصالاتی میان آنها است. این مدارها با همان فرایندهای مورد استفاده در ساختن ترانزیستورها و دیودهای منفرد تولید می‌شوند [۱۷، ص ۱۳۲]. مدارهای یکپارچه در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی با نام‌های مدارهای یکپارچه^۱، محصول نیمه‌رسانا^۲، محصول تراشه نیمه‌رسانا^۳ نامیده شده‌اند. معاهده واشنگتن مدارهای یکپارچه را این‌گونه تعریف می‌کند: مدارهای یکپارچه، محصولی است در شکل پایانی یا میانی خود، که در آن، عناصر یا حداقل یک عنصر از آن، عنصری فعال است و تمام یا برخی از اتصالات به صورت یکپارچه درون و یا روی یک تکه ماده شکل گرفته‌اند و از آن انجام یک عملکرد الکترونیکی انتظار می‌رود (ماده یک) [۱۸]. به منظور تعیین محل عناصر الکتریکی مدار یکپارچه و تعیین وضعیت قرارگرفتن، نوع عنصر مورد نیاز و اتصالات مدار، لازم است قبل از آغاز به تولید مدارهای یکپارچه به تهیه طرح ساخت آن مبادرت شود. این طرح‌ها حاوی عناصر مورد نیاز، محل قرارگرفتن و نحوه برقراری اتصالات در مدارهای یکپارچه‌اند [۱۹]. این طرح‌ها ابتدا بر روی کاغذ یا به وسیله رایانه طراحی می‌شوند و با استفاده از علائم شناخته‌شده در بین متخصصان این فن، عناصر لازم برای تهیه یک مدار الکتریکی کامل، شامل عناصر فعال و غیرفعال و اتصالات هر کدام با علامت خاصی نمایش داده می‌شود [۱۱، ص ۳۶]. در مورد طرح ساخت مدارهای یکپارچه در متون قانونی اسامی گوناگونی از جمله طرح ساخت (طرح سه بعدی)^۴ و نقشه^۵ به کار برده شده است. لزوم سه بعدی بودن طرح تنها شرطی است که برای حمایت از طرح ساخت در قوانین پیش‌بینی شده است. معاهده واشنگتن در بند ۲ ماده ۲ در تعریف طرح ساخت مقرر می‌دارد: طرح سه بعدی، نحوه قرارگیری عناصر و تمام یا برخی از اتصالات یک مدار یکپارچه (که حداقل یکی از آن عناصر، عنصری فعال باشد).... یا طرح سه بعدی از محل قرارگرفتن عناصر و اتصالات که برای مدار یکپارچه‌ای که قرار است تولید شود، آماده

---

1. integrated circuits
2. semiconductor product
3. semiconductor chip product
4. layout- design
5. Topography

گردیده است. از آنجا که بر طبق ماده ۳۵ موافقتنامه تریپس، ماده ۲ معاهده واشنگتن از جمله موادی است که در تریپس پذیرفته شده‌اند، همان تعریف مقرر در معاهده واشنگتن برای اعضای سازمان تجارت جهانی لازم‌الاتباع است [۲۰].

۳- شرایط ماهوی حمایت

در نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، برای برخورداری از حمایت قانونی، طرح ساخت باید از این شرایط ماهوی برخوردار باشد: (۱) اصیل باشد؛ (۲) تثبیت شده باشد. برای آشنایی با مفهوم و حدود و دامنه شرایط ماهوی، لازم است به طور مفصل هر یک مورد بررسی قرار گیرد.

۳-۱- اصالت^۱

اصالت طرح ساخت مدارهای یکپارچه، معیار اساسی برقراری حمایت است [۲۱، ص ۸]. مفهوم اصالت که به طور سنتی در نظام حق مالکیت ادبی و هنری شناخته شده، عبارت است از وجود تأثیر شخصیت پدیدآورنده در اثر [۲۲، ص ۲۷]. برای شناسایی اصیل بودن یک اثر فکری، باید اثر مورد نظر از مؤلف منشأ گرفته و از اثر دیگری نسخه برداری نشده باشد [۲۳، ص ۳۹]. به طوری که یک رابطه علیت بین درک ذهنی پدیدآورنده و محصول دست او وجود داشته باشد [۲۴، ص ۱۴۲]. در تشخیص اصالت اثر، با توجه به تعریفی که در مفهوم سنتی ارائه شد، می‌توان قائل به این امر شد که در هر مورد باید -با در نظر گرفتن خود اثر- تشخیص داد که آیا اثر دارای معیار اصالت هست و در تعیین این معیار، سایر آثار موجود، مورد توجه قرار نمی‌گیرند. معیار تشخیص کاملاً شخصی است و نوعی نیست [۲۵، ص ۳۵-۳۶]. و اثر به آن چیزی که از طریق مشاهده آثار قبلی ایجاد شده نیز اطلاق می‌شود [۲۶، ص ۴۷]. شخصی بودن معیار اصالت در نظام مالکیت ادبی و هنری سبب شده تا برای صاحب حق در این نظام، حق انحصاری که سایرین را از پدیدآوردن آثار مشابه منع کند، وجود نداشته باشد. نظام مالکیت ادبی و هنری، سایرین را از استنساخ و نسخه‌برداری منع می‌کند، نه از پدیدآوردن طرحی مشابه [۲۵، ص ۳۱-۳۸]؛ لکن پدیدآورنده طرح ساخت مدارهای یکپارچه به برخورداری از حق

1. originality

انحصاری، چنان‌که در نظام مالکیت صنعتی پیش‌بینی می‌شود، نیاز دارد تا بتواند سایرین را از پدیدآوردن اثر مشابه منع کند [۲۷، ص ۲]. معاهده واشنگتن در شق «الف» بند ۲ ماده ۳ درخصوص مفهوم اصالت مقرر می‌دارد: «... اصل باشد به این معنا که نتیجه تلاش فکری شخص پدیدآورنده خود باشد و در بین پدیدآوردندگان طرح ساخت و سازندگان مدارهای یکپارچه، در زمان پدیدآمدن، معمولی نباشد». بنابراین، در این نظام، (۱) حاصل تلاش فکری پدیدآورنده بودن، (۲) معمولی نبودن (جدید بودن) به‌عنوان دو عنصر تشکیل‌دهنده اصالت معرفی شده‌اند و وجود هر دو با هم در اثر، برای اصل محسوب شدن آن ضروری است [۱۱، ص ۴۹-۵۰]. معیار «حاصل تلاش فکری پدیدآورنده بودن» با تعریف اصالت در نظام مالکیت ادبی و هنری منطبق است، لکن شرط «معمولی^۱ نبودن اثر» که به جدید بودن^۲ در نظام شیء محور مالکیت صنعتی نزدیک‌تر است [۹، ص ۲۶۳]، عاملی است که سبب تمایز تعریف اصالت در نظام خاص حمایتی با حقوق مالکیت ادبی و هنری می‌شود. در حقوق مالکیت صنعتی، اختراعی جدید محسوب می‌شود که در فن یا صنعت قبلی پیش‌بینی نشده باشد؛ به این مفهوم که در هیچ نقطه‌ای از جهان از طریق انتشار کتبی یا شفاهی یا از طریق استفاده عملی و یا هر طریق دیگر برای عموم افشا نشده باشد [۲۸، ص ۱۱۹]. با وجود نزدیکی اصطلاح مزبور به مفهوم معمولی نبودن در نظام خاص حمایتی، از آن‌جا که اکثر انواع جدید مدارهای یکپارچه، نوع تکامل یافته‌ای از نسل‌های ماقبل خود محسوب می‌گردند، هرگز نمی‌توان با اعمال تعریف نو بودن مورد نظر در اختراعات، طرح مدار یکپارچه‌ای را مورد حمایت قرار داد. این تعریف در نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه تغییر یافته و از این قرار است: طرح ساخت نباید صرفاً گونه‌ای از طرح‌های قبلی باشد [۲۹، ص ۴۲]. بنابراین، هر طرحی که حاصل تلاش فکری پدیدآورنده باشد، مورد حمایت قرار نمی‌گیرد، بلکه طرحی حمایت می‌شود که سابقاً در حق شخص دیگری با همان عملکرد الکترونیکی مورد انتظار، مورد حمایت قرار نگرفته باشد. در واقع، اگرچه تلاش فکری پدیدآورنده بودن اثر، شرط لازم برای تحقق حمایت است، اما شرط کافی برای چنین حمایتی محسوب نمی‌شود و لازم است طرح ارائه‌شده از سوی چنین پدیدآورنده‌ای از منظر طراحان و تولیدکنندگان مدارهای یکپارچه، معمولی نباشد. با توجه به مفهوم ارائه‌شده از اصالت در نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه این پرسش

---

1. commonplace
2. novelty

مطرح می‌شود که آیا استفاده از فکر و روش بنیادی تولید مدار، که سابقاً توسط شخصی به ثبت رسیده، ممنوع است و سبب می‌شود اثر دوم فاقد شرط اصالت محسوب گردد؟ در پرونده تگزاس اینسترومنت علیه شرکت کایپرس^۱، تگزاس اینسترومنت طرح ساختی شامل روش خاصی از تولید نیمه‌رساناها را به ثبت رسانده بود. شرکت کایپرس در تولیدات خود از همان روش تولید به شکل پیچیده‌تری استفاده کرد. در حقیقت، از نظر فنی، مبنای تولید مدارهای یکپارچه در این شرکت کاملاً بر روش ادعایی تگزاس اینسترومنت منطبق بود، با این تفاوت که به لحاظ رشد فناوری، در فرایند تولید مدارهای خود، از ابزار و روش‌های پیچیده‌تر استفاده می‌کرد. در این پرونده دادگاه تصمیم گرفت که شرکت کایپرس حق تگزاس اینسترومنت را نقض نکرده است. در این رأی آمده که همواره باید طبیعت صنعتی که دعوا در آن مطرح شده در نظر گرفته شود؛ به طوری که هرگاه در آن صنعت، بهره‌گیری از فناوری جدید و استفاده از روش‌های موجود موجب تولید محصول متمایزی گردد، باید این امر مورد توجه قرار گیرد [۳۰].

۳-۲- تثبیت^۲

در نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، تثبیت اثر به مفهوم شناخته شده در حقوق مالکیت ادبی و هنری^۲ ضروری نیست. تثبیت در حقوق مالکیت ادبی و هنری عبارت است از تجلی خارجی اثر در حامل مادی [۱۶، ص ۴۲۶] و یا شکل گرفتن دائمی اثر بر روی شیء مادی [۳۱، ص ۳۹۸-۳۹۹]. لذا آثار باید ضبط شده و یا بر روی ماده قابل لمسی ضبط شوند [۳۲، ص ۱۶۹]. معاهده واشنگتن در بند ۲ ماده ۲ در تعریف طرح ساخت مقرر می‌سازد: طرح سه بعدی ... که به هر درجه و طریقی اظهار شده باشد^۳، یا طرح سه بعدی ... که برای تولید مدارهای یکپارچه آماده گردیده است. بنابراین، با توجه به معاهده، اظهار شدن طرح ساخت برای برخورداری از حمایت کافی است و به هر روشی که احراز شود طرح ساخت از حالت ایده، روش فنی و ... خارج شده و تجسم خارجی و ملموس پیدا کرده، می‌توان قائل به این امر شد که از حمایت برخوردار می‌شود [۱۱، ص ۱۲۴]. با این حال، در قانون آمریکا، اگر طرح

1. Texas Instruments Incorporated v. Cypress Semiconductor Corporation.

2. fixation

۳. آنچه‌ان که در حقوق انگلستان و آمریکا مقرر است.

4. "... however expressed...".

ساخت در مرحله‌ای، مانند روی کاغذ یا حافظه رایانه یا صفحه نمایش آن باشد، قابل حمایت تحت عنوان حق مؤلف است، اما آن هنگام که در عمل پیاده شود و در قالب ماسک (اثر فرآورده‌ای) در آید،^۱ موضوع حق مورد حمایت در نظام خاص حمایتی می‌شود [۳۳، ص ۲۰۰]. سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا به کار رفتن طرح در مدارهای یکپارچه یا به کار بردن مدارهای یکپارچه در کالا، برای برخورداری از حمایت الزامی است؟ در قانون ۱۹۸۴ آمریکا تثبیت طرح ساخت به مفهوم به کار رفتن طرح ساخت در مدارهای یکپارچه به عنوان شرط لازم برای اعطای حمایت قانونی در بند ۳ ماده ۹۰۱ پیش‌بینی شده بود [۳۴]. این ماده تثبیت اولیه طرح ساخت را به مفهوم تولید واقعی مدارهای یکپارچه تعریف می‌کند و صرف طراحی یا رسم نقشه‌های مربوط را تثبیت نمی‌داند [۳۵، ص ۹] لکن امروزه در هیچ یک از متون قانونی مورد بررسی، حتی قانون جدید آمریکا، به کار رفتن طرح ساخت در مدارهای یکپارچه و یا به کار رفتن مدارهای یکپارچه در کالای مورد نظر از جمله شرایط اعطای حمایت قانونی به طرح ساخت یا مدارهای یکپارچه محسوب نمی‌شود. معاهده واشنگتن اعضا را ملزم می‌کند بدون توجه به این امر که طرح ساخت مدارهای یکپارچه مورد نظر در مدارهای یکپارچه مورد استفاده قرار گرفته یا خیر، از آن حمایت کنند [۹، ص ۲۶۳]. بند ۲ ماده ۲ معاهده مقرر می‌سازد: حمایت اعطایی به طرح ساخت مدارهای یکپارچه، هم در خصوص طرح ساختی که در مدارهای یکپارچه به کار رفته و هم به طرحی که قرار است در مدارهای یکپارچه به کار برده شود، یعنی قبل از آن‌که تولید واقعی انجام شود، تعلق می‌گیرد [۱۵، ص ۵۱۱]. همچنین معاهده اعضا را ملزم می‌کند بدون توجه به این‌که مدارهای یکپارچه در کالایی به کار رفته‌اند یا خیر، از مدارهای یکپارچه‌ای که شرایط قانونی را دارند، حمایت کنند. بند یک شق «ب» ماده ۳ معاهده مقرر می‌دارد: حق مالکیت فکری صاحب حق در مورد مدارهای یکپارچه اجرا می‌شود، خواه مدارهای یکپارچه در یک کالا به کار رفته و خواه نرفته باشند.

۱. پس از طراحی هندسی نوع عناصر مورد نیاز و محل آنها و اتصالات آنها، براساس این طرح، یک اثر فرآورده ای (به معنای ماسک - شابلون) تهیه می‌شود، که همانند یک شابلون عمل می‌کند. تولید کنندگان مدارهای یکپارچه تعداد زیادی ماسک متفاوت تولید می‌کنند و با قرار دادن این ماسک‌ها به ترتیب درست، ترانزیستورها و سایر عناصر الکتریکی که برای ساخت مدارهای الکتریکی مورد نظر است، می‌سازند

(Murray, Alan F. & H. Martin Reekie, Integrated Circuit Design, Macmillan Education Ltd., Hampshire and London, 1987, pp.44-45).

۴- شرایط شکلی حمایت

علاوه بر شرایط ماهوی برای حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، شرایط شکلی خاصی برای برخورداری از حمایت پیش‌بینی شده که لازم است مورد بررسی قرار گیرند.

۴-۱- بهره‌برداری تجاری عادی^۱

بند یک ماده ۷ معاهده واشنگتن مقرر می‌دارد: اعضا آزاد خواهند بود طرح مدارهای یکپارچه را تا زمانی که به صورت عادی^۲ در جایی از دنیا، جداگانه یا به صورت به کار رفته در مدارهای یکپارچه، مورد بهره‌برداری تجاری قرار نگرفته، حمایت نکنند. معاهده به اعضا اختیار داده تا بهره‌برداری تجاری عادی از طرح ساخت مدارهای یکپارچه را به‌عنوان شرط لازم برای تحقق حمایت قانونی پیش‌بینی کنند. «بهره‌برداری تجاری اترفرایده‌ای» در قانون ۱۹۸۴ آمریکا در بند ۵ ماده ۹۰۱ و همچنین بخش (۵)(a) ماده ۹۰۱ قانون حق مؤلف (که اکنون لازم‌الرعايه است) این‌گونه تعریف شده: فروش و عرضه برای فروش اترفرایده‌ای، بعد از تثبیت در مدارهای یکپارچه یا توزیع عمومی مدارهای یکپارچه حاوی طرح ساخت. بنابراین، بر طبق قانون مزبور، فروش شامل فروش اترفرایده‌ای یا مدارهای یکپارچه حاوی آن و یا کالای حاوی طرح است. در تعریف عرضه برای فروش، شرط شده که عرضه حتماً باید پس از تثبیت اترفرایده‌ای صورت بگیرد. بنابراین، شامل رایزنی‌های انجام شده قبل از تولید تجاری مدارهای یکپارچه، دعوت از مصرف‌کننده بالقوه و ساخت نمونه برای ارائه به چنین مصرف‌کننده‌ای نیست. همچنین از شرایط تحقق بهره‌برداری تجاری این است که این اعمال برای عموم انجام شود. مفهوم عموم، مفهومی است که در نظام مالکیت ادبی و هنری مورد توجه قرار گرفته و معنای گسترده‌ای داشته، شامل اشخاص، شرکت‌ها، فروشنده‌های جزء، مصرف‌کنندگان تجاری نهایی، مؤسسات و شرکت‌های غیرانتفاعی و مؤسسات پژوهشی است و البته تنها به این موارد محدود نمی‌شود [۳۵، ص ۱۰]. قید «عادی بودن» بهره‌برداری تجاری، مواردی را که طرح ساخت به صورت اسرار تجاری و یا تحت شرایط سری، بدون آن‌که برای مصرف‌کنندگان عمومی یا رقبا آشکار باشد، مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، از حیطه شمول

---

1. commercial exploitation
2. ordinarily

بهره‌برداری تجاری مورد نظر خارج می‌کند [۱۵، ص ۵۱۷]. به نظر می‌رسد پیش‌بینی «لزوم بهره‌برداری تجاری عادی» از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، که در هیچ‌یک از انواع حقوق مالکیت فکری سابقه ندارد، با ویژگی خاص صنعت ساخت مدارهای یکپارچه متناسب باشد. در حقیقت، در تمام انواع حقوق مالکیت فکری، سعی بر آن است تا بین منافع پدیدآورنده و عموم جامعه تعادل برقرار شود. هدف وضع قوانین مربوط به حمایت از این محصول، علاوه بر پاداش دادن به خلاقیت، ترغیب ابتکار، تحقیق و سرمایه‌گذاری و ممانعت از نسخه‌برداری غیرمجاز، حمایت از عموم مردم جامعه است. وقتی مدارهای یکپارچه نو طراحی و به بازار عرضه می‌شود، نخست عموم جامعه از ابتکار ناشی از آن و عملکرد جدیدی که آن مدار تأمین می‌کند، بهره‌مند می‌شوند و سپس سایر فعالان در این صنعت با دستیابی به آن و از طریق مهندسی معکوس، طرح ساخت مزبور را مورد بررسی قرار داده، با آموختن جنبه‌های جدید آن به دانش خود در این صنعت می‌افزایند و قادر می‌شوند طرح‌های جدیدتر با کارایی بهتر را طراحی و به بازار عرضه کنند [۲۵، ص ۱-۳]. همین امر موجب می‌شود قوانین، از جمله معاهده واشنگتن، بهره‌برداری تجاری عادی را به‌عنوان شرط لازم حمایت پیش‌بینی کنند. در واقع، بدین طریق یک معامله بین منافع پدیدآورنده و جامعه انجام می‌شود و حمایت اعطایی بین قدرت طرفین معامله، توازن برقرار می‌کند.

۴-۲- تثبیت

در نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، عموماً حمایت از طرح ساخت از طریق ثبت آن نزد مقام ملی یا محلی صالح تضمین می‌شود، اگرچه در برخی کشورها همچون سوئد، بدون ثبت نیز حمایت پیش‌بینی شده اعطا می‌شود [۷، ص ۱۶۳]. این شرط با نظام مالکیت صنعتی که حمایت در آن منوط به رعایت تشریفات تودیع و ثبت گردیده، منطبق است؛ برخلاف حقوق مالکیت ادبی و هنری که حمایت در آن به محض خلق اثر متولد می‌شود [۳۶، ص ۱۶۴]. در خصوص ثبت طرح ساخت، مسائلی مطرح می‌شود که لازم است مورد بررسی قرار گیرد:

۴-۲-۱- اختیار اعضا در الزام به ثبت

شق «الف» بند ۲ ماده ۷ معاهده واشنگتن بیان می‌دارد: اعضا آزاد خواهند بود طرح مدارهای

یکپارچه را تا زمانی که موضوع تقاضانامه ثبت قرار نگرفته و تقاضانامه و یا طرح مدار نزد مقام عمومی صالح به ثبت نرسیده است، حمایت نکنند. بنابراین، اعضا مختارند یکی از دو مورد زیر را برای آغاز حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه پیش‌بینی کنند: (۱) طرح ساخت موضوع تقاضانامه ثبت قرار گیرد و تقاضانامه به ثبت برسد؛ (۲) طرح ساخت به ثبت برسد، به این معنا که حمایت از زمانی آغاز می‌شود که تقاضانامه داده شود و تمام مراحل ثبت به پایان برسد. به هر حال، اعضا آزاد خواهند بود ثبت را به‌عنوان شرط لازم حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، پیش‌بینی کنند. با این حال، قانون الگوی سازمان جهانی مالکیت فکری مقرر می‌دارد: اگرچه حمایت ممکن است از زمان اولین بهره‌برداری تجاری آغاز شود، برای آن‌که دارنده حق بتواند دعاوی نقض حق را اقامه کند و یا حتی درخواست صدور دستور موقت کند حتماً طرح ساخت خود را به ثبت رسانده باشد (بند ۳ ماده ۱۲). سؤالی که مطرح می‌شود این است که چرا دارنده حق صرفاً زمانی که طرح ساخت خود را به ثبت رسانده می‌تواند به تعقیب قضایی ناقض حق بپردازد؟ به نظر می‌رسد علت آن باشد که در لحظه ورود شخص به دادگاه و تقاضای تعقیب قضایی یا صدور دستور موقت، که ممکن است به حقوق دیگران صدمه وارد کند، باید اماره‌ای در دست باشد که نشان دهد مدعی نسبت به طرح ساختی که ادعای نقض آن را مطرح می‌کند، مالکیت دارد و گواهی ثبت یا تقاضانامه ثبت می‌تواند اماره‌ای بر این امر باشد. اما از آن‌جا که قانونگذار از لحظه اولین بهره‌برداری تجاری حمایت قانونی را آغاز می‌کند، دارنده حق می‌تواند علاوه بر آن‌که خسارات وارد پس از تاریخ ثبت تقاضانامه را مطالبه کند، از تاریخ اولین بهره‌برداری تجاری خود در هر جای دنیا که صورت گرفته، خسارات وارد را مطالبه کند. بنابراین، در نظام خاص حمایتی، طرح به محض آن‌که ظهور خارجی پیدا کند، مالیت می‌یابد و پدیدآورنده نسبت به آن حق پیدا می‌کند^۱ لازم به ذکر است اگرچه ثبت به‌عنوان یکی از شرایط شکلی اعطای حمایت مقرر شده، ولی ثبت طرح به‌عنوان پیش‌نیاز استناد به حق در مقابل ثالث، نه آغاز حمایت و تنها پس از ثبت تقاضانامه صاحب حق می‌تواند به ادعای نقض حق، اقدامات دیگران را تحت تعقیب قرار دهد [۲۱، ص ۶].

۱. لذا از همان زمان می‌تواند حق خود بر طرح ساخت را به دیگران منتقل سازد و از همان زمان این حق در کنار سایر اموالش به ورثه منتقل می‌شود.

۴-۲-۲- بررسی شکلی تقاضانامه ثبت

قوانین ملی کشورها و معاهده واشنگتن بررسی ماهوی طرح ساخت مدارهای یکپارچه را برای اعطای حمایت الزامی نمی‌دانند. در هنگام ثبت طرح ساخت مدارهای یکپارچه لازم نیست اثر فرآورده‌ای مورد نظر برای احراز اصالت مورد بررسی قرار گیرد و عموماً بررسی ماهوی تقاضانامه ثبت طرح ساخت مدارهای یکپارچه توسط مقام محلی یا منطقه‌ای صالح برای احراز این امر که آیا اثر فرآورده‌ای مورد نظر شرایط ماهوی اصالت را دارد یا خیر، از جمله شرایط ثبت اثر محسوب نمی‌شود. احراز تطابق طرح با شرایط قانونی، از جمله اصالت، امری است که عموماً به عهده بازار گذاشته شده و در دعاوی مدنی که متعاقب ثبت طرح ممکن است مطرح شود، توسط مقام قضایی مورد بررسی قرار می‌گیرد [۷، ص ۱۶۳]. ممکن است علت این امر آن باشد که فناوری طرح ساخت بسیار پیچیده است و طرح‌های ساخت گونه‌های تکامل یافته انواع از قبل موجود هستند. تشخیص ویژگی‌های ماهوی لازم‌الرعايه به‌سادگی امکان‌پذیر نیست و صرفاً از عهده متخصصان بسیار زبده بر می‌آید و استفاده از چنین متخصصانی برای مقامات ثبت طرح ساخت، هزینه هنگفتی را در بر خواهد داشت. از طرفی، تعداد طرح‌های ساخت در مقابل سایر دستاوردهای فکری بشر بسیار کمتر است و ضرورت دارد خلق و طراحی این نوع طرح‌ها، به وسیله تسهیل جریان ثبت ترغیب گردد [۳۷].

۴-۲-۳- موعده مؤثر ثبت یا ودیعه‌گذاری

معاهده واشنگتن در شق «ب» بند ۲ ماده ۷ مقرر می‌دارد: در جایی که ثبت تقاضانامه مطابق شق «الف» برای ثبت طرح ساخت الزامی است، عضو می‌تواند مقرر دارد که در طی مدت مشخصی از زمانی که صاحب حق اولین بار به طور معمول، در هر جا از دنیا، طرح ساخت مدارهای یکپارچه را مورد بهره‌برداری تجاری قرار داده، آن را ثبت کند. این مدت کم‌تر از دو سال از تاریخ فوق‌الذکر نخواهد بود. معاهده واشنگتن - همچون آمریکا و ژاپن - به اعضا اجازه می‌دهد، شرایط دیگری چون بهره‌برداری تجاری در مدت معین را در کنار ثبت، به‌عنوان شرایط لازم‌الرعايه مقرر کنند. اما در موردی که علاوه بر ثبت، بهره‌برداری تجاری نیز الزامی دانسته شود، در شق «ب» بند ۲ ماده ۷ محدودیت‌هایی مقرر شده است. از جمله آن‌که اعضا نمی‌توانند ثبت اثر قبل از گذشت حداقل دو سال از اولین بهره‌برداری تجاری در

هر جای دنیا را الزامی بدانند. البته تنها بهره‌برداری معمولی تجاری موجب آغاز حمایت می‌گردد. با پیش‌بینی این شرط بهره‌برداری طی اسرار تجاری، به صورت مخفی یا محرمانه و بهره‌برداری غیرتجاری تحت هر عنوانی موجب آغاز مهلت مقرر نمی‌گردد [۱۵، ص ۵۱۷]. مکان بهره‌برداری تجاری که موجب آغاز مهلت مزبور می‌شود می‌تواند هر جای دنیا باشد و از این رو، بهره‌برداری ملی، منطقه‌ای و یا جهانی می‌تواند هر کدام به صورت اختیاری توسط اعضا به منظور نقطه آغاز مهلت مقرر تعیین شود. به نظر می‌رسد علت پیش‌بینی موعده دو ساله از بهره‌برداری تجاری برای ثبت این باشد که از سوءاستفاده دارنده حق جلوگیری به عمل آید. اصل کلی این است که مدت قانونی حمایت از طرح ساخت - ده سال - از تاریخ ثبت محاسبه می‌شود، ولی اگر طرح ساختی به ثبت نرسد، دارنده آن همچنان از حمایت برخوردار است و در این صورت از تاریخ اولین بهره‌برداری تجاری به همان مدت مورد حمایت قرار می‌گیرد. بنابراین، اگر صاحب طرح ساخت، اثر خود را ثبت نکند و آن را به بهره‌برداری تجاری برساند، به مدت ده سال از تاریخ اولین بهره‌برداری تجاری مورد حمایت است. حال اگر وی دقیقاً قبل از اتمام مدت ده ساله حمایت که از تاریخ اولین بهره‌برداری تجاری آغاز شده، طرح ساخت خود را به ثبت برساند و هیچ‌گونه مهلتی برای ثبت طرح پیش‌بینی نشده باشد، می‌تواند از یک دوره ده ساله حمایت دیگر هم بهره‌مند شود و به این وسیله مفری پیدا کرده، به حقوق جامعه صدمه وارد کند. با پیش‌بینی مهلت دو ساله از اولین بهره‌برداری تجاری برای ثبت و پیش‌بینی این امر که شخص دارنده حق تا قبل از ثبت طرح ساخت خود نمی‌تواند علیه متجاوزان اقامه دعوا کند، صاحب طرح ساخت ملزم می‌شود تا برای بهره‌مندی از مزیت‌های ثبت، مبادرت به ثبت طرح ساخت خود کرده، راه فرار وی از قانون و وسیله سوء استفاده حذف می‌شود.

۳-۴- ودیعه‌گذاری

در معاهده واشنگتن مقررات خاصی در مورد الزام یا اختیار اعضا در تعیین ودیعه‌گذاری به‌عنوان شرط حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه پیش‌بینی نشده است. به طور مستقیم در شق «الف» بند ۲ ماده ۷ بیان شده که ممکن است مقرر شود به تقاضانامه یک کپی یا تصویری از طرح مدارهای یکپارچه منضم گردد، و در جایی که مدار به صورت تجاری

بهره‌برداری شده، یک نمونه از مدارهای یکپارچه ... پیوست گردد. در نتیجه می‌توان چنین استنباط کرد که الزام به ودیعه‌گذاری در معاهده برای اعضا اختیاری است. اما نمی‌توان آن را به‌عنوان شرطی برای حمایت مقرر کرد. در قانون آمریکا از جمله مدارک انضمامی به فرم تقاضانامه، مدارک مشخص‌کننده و شرح‌دهنده اثر فرآورده‌ای است. این قانون در ادامه در بیان تاریخ مؤثر ثبت مقرر می‌دارد از جمله اموری که برای آغاز حمایت لازم است، ودیعه‌گذاران اسناد مشخص‌کننده طرح ساخت مدار است. بنابراین، اگرچه ودیعه‌گذاری طرح ساخت به صورت صریح به‌عنوان شرط لازم حمایت از اثر معین نشده، به صورت ضمنی به‌عنوان عنصری لازم بیان شده است (بند «ج» ماده ۹۰۸).

۴-۴- افشا

الزام به افشا از جمله شرایطی است که در نظام مالکیت صنعتی و مخصوصاً در اختراعات به چشم می‌خورد. جامعه در مقابل حقوق انحصاری‌ای که به صاحب طرح ساخت اعطا می‌کند، از وی می‌خواهد نتیجه تلاش‌ها و بررسی‌های علمی خود در منابع موجود و ایده‌های خلاقش را در دسترس عموم قرار دهد تا بدین وسیله جریان آزاد اطلاعات حفظ شود و سایرین با شناخت راه‌های جدیدی که وی طی کرده، دست به ابتکار و خلق طرح ساخت اصیل دیگر با عملکرد جدید بزنند [۳۸، ص ۲۸-۳۰]. به طور مثال، قانون آمریکا به اداره ثبت مالکیت ادبی و هنری (متصدی ثبت طرح ساخت مدارهای یکپارچه) اجازه می‌دهد تا فرم از پیش تعیین شده‌ای را تهیه کرده، در آن از جمله اطلاعات مربوط به ویژگی‌های فنی و مشخص‌کننده طرح را از متقاضی ثبت درخواست کند، یا قانون ژاپن پیش‌بینی کرده که متقاضی ثبت باید تصاویر یا عکس‌های طرح ساخت مورد نظر را به انضمام تقاضانامه ثبت تقدیم کند... (بند ۲ ماده ۳) [۳۹] و قانون مصر ثبت طرح ساخت را منوط به منضم کردن عکس و طرحی از طرح ساخت کرده، مقرر می‌دارد اطلاعاتی که عملکرد الکترونیکی مدارهای یکپارچه را مشخص می‌کند نیز باید اعلان گردد (ماده ۲۹) [۴۰]. برای حفظ حقوق پدیدآورنده طرح ساخت، شق «الف» بند ۲ ماده ۷ معاهده مقرر می‌دارد: با وجود این، متقاضی می‌تواند قسمتی از کپی یا طرح را که مربوط به ویژگی تولید مدار یکپارچه است استثنا کند؛ با این پیش‌فرض که قسمت‌هایی که ارائه شده برای تشخیص طرح مدار یکپارچه کفایت می‌کند [۵، ص ۵۱۷].

بنابراین، پدیدآورنده ملزم است تمام طرح ساخت را افشا کند، لکن می‌تواند قسمت‌هایی را که برای ممانعت از تولید طرح مشابه توسط دیگران نباید در دسترس عموم قرار بگیرد مشخص کند تا مرجع ثبت، آن بخش‌ها را منتشر نسازد. البته شرط اولیه آن است که باید بخش‌هایی که غیرسری اعلام می‌شوند برای تعیین ماهیت طرح ساخت مورد ادعای وی کافی باشند. در دستورالعمل اتحادیه اروپا به کشورهای عضو اختیار داده شده تا افشای اطلاعات لازم برای توصیف و تشخیص طرح را الزامی سازند؛ اما به منظور حفظ اطلاعاتی که ممکن است در صورت افشا به رقبای صاحب طرح امکان تولید مدارهای مشابه را بدهد، افشای بعضی اطلاعات را ممنوع سازند. کشورهای عضو تضمین خواهند کرد که اسناد تودیع شده مطابق بند یک در جایی که اسرار تجاری محسوب می‌شوند، در دسترس عموم قرار نگیرند؛ مگر با دستور دادگاه یا سایر مقامات مشابه و در صورت اخیر نیز تنها به افرادی که به منظور ابطال یا ایراد به اعتبار یا نقض حق علیه شخص ثبت کننده طرح دعوی طرح کرده‌اند، تسلیم خواهد شد (بند ۱ و ۲ ماده ۴) [۴۱].

۵- نتیجه

نظام خاص حمایت از طرح ساخت مدارهای یکپارچه، با در نظر گرفتن ویژگی‌های خاص این اثر فکری، شرایطی را برای برخورداری از حمایت قانونی مقرر کرده است. لزوم اصیل بودن طرح ساخت، به معنای این‌که حاصل تلاش فکری خود پدیدآورنده باشد و در بین طراحان و تولیدکنندگان مدارهای یکپارچه معمول نباشد، به‌عنوان مهم‌ترین شرط ماهوی، بهترین نمونه برای نشان دادن امکان انطباق حقوق مالکیت فکری با نیازهای صنعت است. کفایت اظهار شدن اثر که می‌توان آن را بر مفهوم تجلی خارجی یافتن اثر منطبق دانست، این امر را به اثبات می‌رساند که این نظام، سعی در گسترش دامنه حمایت از پدیدآورندگان طرح ساخت دارد. در نقطه مقابل، برای برقراری تعادل بین منافع صاحبان حقوق و جامعه، در تدبیر شرایط شکلی، ثبت اثر را به‌عنوان مقدمه اقامه دعوا و تعقیب ناقضان حق در مؤعدی نسبتاً کوتاه از زمان خلق اثر پیش‌بینی کرده و حتی بهره‌برداری تجاری عادی از طرح ساخت را وسیله‌ای برای رونق بخشیدن به صنعت بسیار مهم و رو به رشد مدارهای یکپارچه، الزامی دانسته است. با در نظر گرفتن جمیع شرایط مزبور باید گفت ماهیت پیچیده طرح ساخت

مدارهای یکپارچه سبب شده تا شرایط شکلی و ماهوی جدیدی در حقوق مالکیت فکری ایجاد گردد که با الزامات نظام مالکیت ادبی و هنری بسیار نزدیک بوده، تا حدی شبیه نظام مالکیت صنعتی است، اما بر هیچ‌کدام منطبق نیست.

۶- منابع

- [۱] قانون تجارت الکترونیک، مصوب ۱۳۸۲، روزنامه رسمی شماره ۱۷۱۶۷ مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۱۱.
- [2] <http://www.themanbehindthemicrochip.com/rn.html>.
- [3] <http://www.ti.com/corp/docs/kilbyctr/jackstclair.shtml>.
- [4] <http://www.pbs.org/transistor/album1/addlbios/noyce.html>.
- [5] Paris Convention for the Protection of Industrial Property (1961).
- [6] Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1971).
- [7] Frederick, M. Abbott, Thomas Cottier & Francis Gurry, The International Intellectual Property System, Commentary and Materials, Kluwer Law International, Part one, First Edition, London, 1999.
- [8] Glallaux, Jean Christophe, Droit de la propriété industrielle, editions Dalloz, 2 e editions, Paris, 2003.
- [9] Gervais, Daniel, The TRIPs Agreement, Drafting History and Analysis, Sweet & Maxwell, Second Edition, London, 2003.
- [۱۰] حبیبیا، سعید و ملیحه زارع، نظام مناسب جهت حمایت از حقوق مالکیت فکری در طرح ساخت مدارهای یکپارچه، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۸.
- [11] Christie, Andrew, Integrated Circuits and Their Contents: International Protection, Sweet and Maxwell, London, 1995.
- [12] WIPO, WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use, 2005, <http://www.wipo.int/about-ip/en/iprm>.
- [13] Correa, Carlos, Intellectual Property in the Field of Integrated Circuit: Implications for Developing Countries, World Competition, Geneva, Vol.14, No.2, 1990.

- [14] Encyclopedia of Computer Science, Editors: Anthony Ralston, Edwin D. Reilly, David Hemmendinger, Nature Publishing Group, Fourth Edition, United Kingdom, 2000.
- [15] UNCTAD-ICTSD, Resource Book on TRIPs and Development, Cambridge University Press, Second Edition, New York, 2005.
- [16] Rockman, B. Howard, Intellectual Property Law for Engineers and Scientists, Wiley-IEEE, First Edition, London, 2004.
- [۱۷] میلمن، جاکوب و کریستوس هالکیاس، مبانی و کاربردهای الکترونیک، نعمت ا... گلستانیان و محمود بهار (مترجمان)، چاپ اول، تهران، مبنکران، ۱۳۷۰.
- [18] Washington Treaty -Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits: May 26, 1989, Washington: IPIC Treaty.
- [19] Encyclopedia of Computer Science and Engineering, Editors: Anthony Ralston, Edwin D. Rely JR., Vol.1, Van Nostrand Reinhold Company, U.S., 1983.
- [20] TRIPs- The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (1994).
- [21] WIPO, Draft Act on the Protection of Layout-Designs (Topographies) of Integrated Circuits for [Country] and Commentary on its Main Provisions, Prepared by the Secretariat of WIPO.
- [22] Colombet, Claude, Propriété littéraire et artistique, Dalloz, Paris, 1976.
- [23] Bainbridge, David I., Intellectual Property, Fourth Edition, Financial Times Pitman Publishing, England, 1999.
- [24] Phillips, Jeremy & Alison Firth, Introduction to Intellectual Property Law, Butterworths Lexis Nexis, Fourth Edition, United Kingdom, 2001.
- [۲۵] کلمبه، کلود، اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان، علی رضا محمدزاده وادقانی (توضیح و ترجمه)، میزان، تهران، ۱۳۸۵.
- [۲۶] زرکلام، ستار، حقوق مالکیت ادبی و هنری، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت، بهار ۱۳۸۷.
- [27] Greguras, Fred M., Systems-on-a –Chip, Intellectual Property Protection and

Licensing Issues, May 16, 1998, http://www.fenwick.com/docstore/Publications/IP/IP_Articles/Systems-on-a-Chip.pdf.

- [28] Pollaud -Dulia, Frédéric, Droit de la propriété industrielle, éditions Montchrestien, Paris, 1999.
- [29] Poltorak, I. Alexander & Paul J. Lerner, Essentials of Intellectual Property, John Wiley & Sons, Inc., First Edition, New York, 2002.
- [30] Texas Instrument Incorporated V. Cypress Semiconductor Corporation (1999) (ed. Cir.96-1003).
- [31] Cornish, W.R., Intellectual Property : Patents, Copyrights, Trademarks and Allied Rights, Fourth Edition, Sweet & Maxwell, London, 1999.
- [32] Colston, Catherine, Principles of Intellectual Property Law, Cavendish Publishing Limited, London-Sydney, 1999.
- [۳۳] صادقی نشاط، امیر، حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای کامپیوتری، چاپ اول، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶.
- [34] USA - The Semiconductor Chip Protection Act, 1984 (SCPA).
- [35] The House Report on the Semiconductor Chip Protection Act of 1984, http://www.ipmall.info/hosted_resources/lipa/copyrights/The%20House%20Report%20on%20the%20Semiconductor%20Chip%20Protection%20Act.pdf.
- [36] Façon, André, Course de propriété littéraire, artistique et industrielle (Maîtrise), les cours de droit, Paris, 1999.
- [37] US Copyright Office, Copyright Law Administration, Copyright Registration, 2001, visited at, <http://www.copyright.gov/reports/annual/2001/law.pdf>, Last visited on 25 Feb., 2007.
- [38] Stim, Richard, Patent, Copyright & Trademark, 9th Edition, Nolo, United States, 2007.
- [39] Japan- The Act Concerning the Circuit Layout of a Semiconductor Integrated Circuit: May 31, 1985-Last Revised: November 12, 1993.

- [40] Egypt-Law on the Protection of Intellectual Property Rights, Book One, Part II, 2002, No.82.
- [41] EU-Council Directive on the Legal Protection of Topographies of Semiconductor Products: December 16, 1986, 87/54/EEC.

